

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Адамович Сергій Васильович

УДК 94 (477): 323

**СОБОРНІСТЬ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 07.00.01 - історія України

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук

Івано-Франківськ – 2011

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі історії України ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий консультант: доктор історичних наук, професор
Жерноклеєв Олег Станіславович,
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”,
завідувач кафедри всесвітньої історії

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Решет Олександр Петрович,
Інститут історії України НАН України,
заступник директора

доктор історичних наук, професор
Калініченко Володимир Вікторович,
Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна,
завідувач кафедри історії України

доктор історичних наук, професор
Добржанський Олександр Володимирович,
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича,
декан факультету історії, політології та міжнародних відносин,
завідувач кафедри історії України

Захист дисертації відбудеться “ 11 ” вересня 2011 року о _10_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.20.051.05 у конференц-залі Будинку вчених ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” за адресою: вул. Т. Шевченка, 79, м. Івано-Франківськ, 76025.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” за адресою: вул. Т. Шевченка, 79, м. Івано-Франківськ, 76025.

Автореферат розісланий “ ___ ” серпня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради.....**А.З.Королько**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Звертання до феномену соборності протягом століть супроводжувало боротьбу українців за право на створення власної держави, і сьогодні воно залишається актуальним у контексті боротьби за єдність країни й маніпуляцій політиків стосовно можливого “розколу України”. Значимість ідеї соборної України усвідомлюється також українською елітою. Так, проведене на початку 2009 р. експертне опитування викладачів вищих навчальних закладів з усіх регіонів країни засвідчило, що 50% опитаних складовою національної ідеї вважають соборність України.

У сучасних умовах триває дискусія щодо статусу автономії в Криму, сепаратистські ідеї знаходять підтримку в середовищі русинського населення Закарпаття, зберігаються суттєві відмінності в політичних орієнтаціях і прихильності до різних духовно-культурних спадщин між населенням Сходу та Заходу України, автономного статусу і політичних преференцій домагаються кримськотатарська, угорська та румунська національні меншини держави. У зв'язку зі збереженням дезінтеграційних ризиків у країні, відсутністю об'єднавчої національної ідеології, нестабільністю суспільно-політичної ситуації в окремих регіонах, загрозами територіальної цілісності України з боку певних політичних сил сусідніх держав важливим й **актуальним** видається дослідження регіонального розвитку в умовах становлення Української державності й пов'язаних з цим перспектив соборності.

Вивчення суспільно-політичних особливостей регіонів дозволить використати політичне й культурно-духовне різноманіття України для зміцнення держави, адаптації європейського досвіду взаємовідносин між регіонами і національними урядами, сприятиме пошуку додаткових джерел для консолідації українського суспільства. Актуальність теми дослідження обумовлюється й тим, що соборність і суспільно-політичний розвиток регіонів у новітній історії України ще не стали предметом спеціального дослідження. Крім того, дискусійними і нечітко визначеними залишаються взаємопов'язані дефініції соборності та регіонального розвитку. Разом із тим, доступний сьогодні корпус історичних джерел дозволяє достатньо повно, докладно і неупереджено відтворити консолідаційні та дезінтеграційні процеси в Україні в умовах становлення незалежності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри історії України Прикарпатського національного університету імені В.Стефаніка “Історія Галичини. Український національний рух у Галичині: політичний, економічний, духовно-культурний аспекти” (номер державної реєстрації 0109U005847).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – об’єктивне і всебічне висвітлення суспільно-політичного розвитку регіонів України в контексті ідеї соборності в період здобуття і становлення Української держави.

Дослідження вимагало вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати стан наукової розробки теми та джерельну базу дослідження;

- визначити і проаналізувати основні дестабілізаційні чинники, що ускладнювали процес консолідації суспільства та становили загрозу територіальній цілісності в умовах становлення незалежної України;

- здійснити історичний аналіз спроб реформування адміністративно-територіального устрою України і надання реальних повноважень місцевому самоврядуванню в 1990–2009 рр.;

- проаналізувати значення діяльності українських політичних партій у процесі єднання українських земель і формування української політичної нації;

- вивчити комплекс дестабілізаційних чинників, що супроводжували процес становлення кримської автономії, а також оцінити роль АРК у суспільно-політичному житті України;

- оцінити значення “новоросійства” в сучасній історії України, визначити ступінь впливовості цього суспільного руху й ролі структур Компартії України в його ініціюванні в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст.;

- проаналізувати політику донецької політико-економічної еліти та тенденції економічного регіоналізму в умовах становлення державності, а також висвітлити децентралістські процеси на Сході України під час Помаранчевої революції;

- дати оцінку соборницьким прагненням галичан у процесі становлення Української державності, визначити правовий статус і значення Галицької асамблеї й виокремити причини появи автономістської течії в галицькому суспільно-політичному русі в кінці 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст.;

- всебічно і детально проаналізувати основні етапи утворення та діяльності політичного русинства й організацій національних меншин на Закарпатті в умовах становлення незалежної України, а також ступінь їх загрози територіальній цілісності й самому існуванню Української держави;

- дослідити роль Чернівецьчини в суспільно-політичному житті України в контексті ідеї соборності.

Об’єктом дослідження виступають консолідаційні та дезінтеграційні суспільно-політичні процеси в регіонах країни в період здобуття та становлення незалежної України. У праці основна увага звертається на суспільно-політичне життя в тих регіонах, де проблема взаємодії з центральною владою і дезінтеграційних процесів звучить особливо гостро.

Предметом дослідження є ідейно-політична, організаційна, культурно-просвітня діяльність громадсько-політичних організацій, політичних партій, органів влади та структур місцевого самоврядування в регіональному форматі й контексті консолідації суспільства та утвердження територіальної цілісності й соборності України впродовж 1989–2009 рр.

Методи дослідження. Методологія дисертації визначається останніми досягненнями соціально-гуманітарного наукового пізнання та базується на принципах об'єктивності, історизму, системності й комплексності, розвитку та плюралізму. Автор застосував загальнонаукові методи: аналітичний, синтетичний, логічний, індуктивний, систематизації тощо, спеціально-історичні: ретроспекції, періодизації (діахронний), порівняльно-історичний, синхроністичний, проблемно-хронологічний. Для аналізу регіонів було використано хорологічні підходи, а також міждисциплінарні дослідницькі методи, властиві неklasичній та постнеklasичній науці. Структурно-функціональний метод дозволив розглянути регіони і залежності між ними як окремі елементи в рамках єдиного цілого, а системний аналіз надав послідовність дій з установаження структурних зв'язків. Плідним для аналізу регіональної специфіки виявилися культурно-історичний і семіотичний методи. Конструктивістський метод посприяв у побудові нових теоретичних конструкцій, у тому числі в опрацюванні смислової наповненості терміну “соборність”. Синергетика як міждисциплінарна наука дозволила вивчати регіони, які є нелінійними відкритими дисипативними системами. Вивчення особливостей регіональних тенденцій в Україні також здійснювалося за допомогою методів аналізу документів – традиційного та контент-аналізу.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі дисертаційної роботи охоплюють період 1989–2009 р., який позначився становленням і розбудовою соборної незалежної України. Нижньою межею є 1989 р., тобто початок національно-державного відродження в Україні та зародження дезінтеграційних течій у політиці. Верхню межу становить січень 2010 р., коли в умовах закінчення президентської виборчої кампанії держава опинилася перед вибором подальшої об'єднавчої політики.

Географічні межі дослідження включають адміністративно-територіальні межі Української Радянської Соціалістичної Республіки в складі СРСР і держави України після здобуття нею незалежності.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що *вперше* в українській історіографії:

– здійснено спробу комплексного дослідження зусиль органів влади і громадських інституцій для досягнення соборності України в період становлення незалежної держави як складного і суперечливого явища в нерозривному зв'язку із суспільно-політичними процесами в регіонах;

– на значному конкретно-історичному матеріалі простежено ідейну еволюцію та політичну діяльність дезінтеграційних та антидержавних рухів у період незалежної України, здійснено порівняльний аналіз їх соціальної бази, організаційної структури, методів практичної діяльності;

– запропоновано авторське бачення специфіки етнополітичного розвитку Донбасу в 1989–2009 рр. й інтерпретовано базову для регіону ідеологію економічного федералізму;

– докладно розкрито формування ідеології антиукраїнського руху “новоросійства” на Півдні України;

– органам влади й українському суспільству на базі аналізу історичного розвитку незалежної України накреслено шляхи і напрямки щодо ліквідації небезпечних для єдності країни регіональних розбіжностей і стирання конфронтаційних уявлень по лінії Схід – Захід.

Подальшого розвитку отримало вивчення:

– особливостей процесу становлення і розвитку Кримської автономії як складової частини України;

– дезінтеграційних рухів на Закарпатті, спроб політичного русинства за підтримки міжнародних чинників кодифікувати окрему національність та домогтися автономії для регіону;

– соборницької діяльності галицьких політичних сил та державотворчої позиції Галицької асамблеї;

– позиції українських політиків і державних діячів у питанні державного устрою й регіонального розвитку України.

Уточнено особливості багатоманітної етнополітичної ситуації на Буковині, роль кримськотатарського і російського факторів у суспільно-політичному житті Півдня України, зовнішньополітичні впливи на дезінтеграційні рухи в державі, окремі деталі конституційного процесу в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії незалежної України. Зібраний матеріал і висновки можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, підручників, навчально-методичних посібників, при підготовці лекційних занять і спецкурсів у вищих навчальних закладах з історії України та політологічних дисциплін. Матеріали дисертаційної роботи можуть застосовуватися органами державної влади України для розробки принципів і засад етнодержавної політики, бути корисними в роботі громадсько-політичних організацій, політичних партій, ЗМІ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації були апробовані на наукових конференціях: Буковинських історико-краєзнавчих конференціях (Чернівці, 2005, 2007, 2009 рр.),

“Україна соборна” (Івано-Франківськ, 2004; Переяслав-Хмельницький, 2005 рр.), “Стосунки Сходу та Заходу України: суб’єкти, інтереси, цінності” (Луганськ, 2006, 2007 рр.), “Краєзнавство і учитель” (Харків, 2007, 2008, 2009, 2011 рр.), “Національна інтелігенція в історії та культурі України у ХІХ-ХХІ ст.” (Вінниця, 2006, 2008 рр.), “Інтелігенція і влада” (Одеса, 2006, 2009 рр.), “Народний Рух України: місце в історії та політиці” (Одеса, 2005, 2009 рр.), “Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави” (Івано-Франківськ, 2006, 2007 рр.), “Україна в етнокультурному вимірі ХVІІІ – початку ХХІ ст.” (Київ, 2008 р.), “Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем” (Івано-Франківськ, 2008 р.), “Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004–2007 рр.” (Острог, 2008 р.), “Соціологія Другого модерну: проблема перевизначення понять суспільствознавчого дискурсу” (Луганськ, 2009 р.), “Розвиток демократії та демократична освіта в Україні” (Ялта, 2006 р.), конференції, присвяченій 20-річчю створення НРУ (Івано-Франківськ, 2009 р.), “Політичні партії і вибори в Україні” (Івано-Франківськ, 2005 р.).

Публікації. Результати дослідження знайшли своє відображення в 56 наукових публікаціях (53 без співавторів), з них – 25 у фахових виданнях, 3 одноосібних монографіях.

Структура дисертації. Дослідження складається зі вступу, шести розділів, висновків (394 с.), списку використаних джерел (1694 найменування) та додатків (11 с.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, предмет і об’єкт дослідження, хронологічні та географічні межі, визначено мету, завдання, наукову новизну і практичне значення роботи.

У **першому розділі** – “Джерела та історіографія проблеми дослідження” розглядається джерельна база та стан наукової розробки обраної теми дослідження. Використаний у дослідженні масив джерел охоплює: 1) документи і матеріали фондів центральних, галузевих і обласних державних архівів; 2) матеріали періодики та інтернет-джерела; 3) дані статистичних видань і соціологічних досліджень; 4) законодавство України та програмові документи політичних партій, виступи політичних діячів; 5) мемуарна спадщина.

Джерельну базу дослідження насамперед склали неопубліковані документи Центрального державного архіву громадських об’єднань України. Матеріали фонду 1 “ЦК Комуністичної партії України” інформують як про загальноукраїнські суспільно-політичні процеси, так і про ситуацію в регіонах

та роль КПУ в державному житті. Дослідження змісту справ фондів 270 “Громадське об’єднання – Народний Рух України (1989–1998 рр.)”, 271 “Українська республіканська партія (1989–1998 рр.)”, 272 “Демократична партія України (1990–1994 рр.)” дозволило автору простежити соборницьку діяльність українських політичних партій.

Значна документальна база про діяльність органів влади України в період незалежності сконцентрована в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (фонди 5233 “Адміністрація Президента України”, 5225 “Центральна виборча комісія, м. Київ”, 5116 “Міністерство культури Української РСР, м. Київ”). У ході дослідження використовувалися діаспорні матеріали про національно-державне відродження в Україні (фонд 5235 “Уряд Української Народної Республіки в екзилі”). Матеріали Державного архіву Служби Безпеки України (фонд 16 “Таємне діловодство ВЧК-КДБ”) дають можливість простежити ставлення лідерів українських політичних структур у кінці 80-х рр. ХХ ст. до проблеми єдності країни та статусу національних меншин.

Частина документального матеріалу сконцентрована в обласних державних архівах. Зокрема, добірка матеріалів про русинство й суспільно-політичні процеси на Закарпатті міститься у фонді 1 “Закарпатський обком Компартії України” Державного архіву Закарпатської області. Соціально-економічне становище, страйковий рух та політичне життя Донбасу в умовах розпаду СРСР ілюструють матеріали Державного архіву Луганської області (фонди 179 “Луганський обком Компартії України”, 5 “Луганський міськком Компартії України”). Матеріали Державного архіву Харківської області розкривають сприйняття комуністами національно-державних процесів і реакцію населення Слобожанщини на зміни в республіці (фонд 2 “Харківський обком Компартії України”). Становлення націонал-демократичного руху на Півдні України і спроби партійно-радянської номенклатури зберегти владу завдяки ініціюванню “новоросійства” і маніпулюванню страхами національних меншин прослідковується в збірках Державного архіву Одеської області (фонд П-11 “Одеський обком Компартії України”). Ставлення населення Центральної України до державотворчих процесів відображають матеріали Державного архіву Вінницької області (фонди П-136 “Вінницький обком Компартії України”; П-87 “Вінницький міськком Компартії України”).

Процеси національно-релігійного відродження в Галичині в кінці 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. розкрито в матеріалах Державного архіву Івано-Франківської області (фонд П-1 “Івано-Франківський обком Компартії України”). У добірках Державного архіву Тернопільської області зберігаються як документи партархіву (фонд П-1 “Тернопільський обком Компартії України”), так і документи ряду громадських організацій та регіональних структур політичних партій (фонди Р-3447 “Тернопільська обласна організація

УРП (1988–1995 рр.)”, Р-3448 “Тернопільська обласна спілка політв’язнів і репресованих України (1990–1993 рр.)”, Р-3450 “Громада Подільського краю Тернопільщини (1986–1994 рр.)”). Матеріали фонду П-1 “Чернівецький обком Компартії України” Державного архіву Чернівецької області дають змогу проаналізувати суспільно-політичне життя регіону і визначити ступінь впливу румунського зовнішньополітичного фактору.

З огляду на недавнє минуле описуваних подій під час написання дослідження зросло значення матеріалів ЗМІ. Так, процес національно-державного відродження широко висвітлювався на сторінках “Літературної України”, “Голосу України”, “Урядового кур’єра”, “За вільну Україну”. В умовах обмеження свободи слова в період президентства Л.Кучми об’єктивність зберігалася на шпальтах газет “День”, “Дзеркало тижня”, “Експрес”, “Україна молода”. Значний масив інформації з досліджуваної проблеми міститься в часописах “Корреспондент”, “Контракти”, “Новинар”, “Український тиждень” тощо. Крім того, в дослідженні широко використані публікації з регіональних пресових видань 12 областей України. Не можна обминути увагою використані в праці інтернет-джерела, які доповнювали інформаційну картину подій. Серед них відзначимо www.pravda.com.ua; www.president.gov.ua; www.mfa.gov.ua; maidan.org.ua; www.oglyadach.com; www.radiosvoboda.org; www.zik.com.ua.

Надзвичайно цікавий матеріал для розуміння ставлення українського суспільства до процесів державотворення й аналізу регіональних відмінностей ми отримуємо завдяки соціологічним дослідженням Є.Головахи, О.Злобіної, А.Зоткіна, І.Кононова, А.Круглашова, О.Литвиненка, В.Небоженка, Н.Паніної, В.Середі, М.Чурилова, Л.Шангіної, С.Щудло, Ю.Якименка.

Значна кількість партійних документів, виступи політичних діячів і законодавство з національного питання початку 90-х рр. ХХ ст. висвітлені в збірнику документів “Національні процеси в Україні: історія і сучасність”. Програмові засади українських партій вивчалися завдяки партійним виданням та інформації з інтернет-джерел. Публіцистична спадщина періоду виборів 2004 р. сконцентрована в “Новелах Помаранчевої революції”, документи Сіверськодонецького з’їзду-II зібрані в збірнику В.Голенка і В.Тихонова. Значним підґрунтям роботи стали також закони і підзаконні акти Верховної Ради, Президентів, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Більшість представників еліти, що вершили долі суспільства в період незалежності, є і сьогодні дієвими особами в історії, а тому їх мемуари є одночасно програмовими документами. Так, дух епохи 1994–2004 рр. яскраво розкриває книга Л.Кучми “Україна – не Росія”. Багато аспектів внутрішньої політики адміністрації Л.Кравчука розглянуто в спогадах М.Михальченка і В.Андрущенка. Позицію націонал-демократів у процесі державного

будівництва і їх бачення консолідації суспільства висвітлено в працях політичних діячів Ю.Бадзя, В.Карпенка, Л.Лук'яненка і М.Косіва. Ідеологію промисловців Сходу України, яка стала базою ідеї економічного федералізму, розкрито в праці В.Ландика. Почуття частини культурної еліти в часи Помаранчевої революції відображені в книзі О.Забужко "Let my people go". Історія становлення автономії в Криму розкрита в мемуарах С.Литвина, М.Савченка. Спогади щодо русинської проблеми описано в працях П.Годьмаша, С.Годьмаша, П.Кампова, І.Миговича. Значну інформацію про діяльність Галицької асамблеї отримуємо з мемуарів її лідерів С.Давимуки, М.Яковини.

На основі критичного аналізу й синтезу вищеназваних джерел і здійснене дане дослідження. Вагому частину його джерельної бази складають не опубліковані досі джерела, більшість з яких уперше вводиться в науковий обіг.

Увесь масив історіографічних джерел може бути умовно згрупований за ключовими проблемами, що перебували в центрі уваги дослідників: 1) оцінка ступеня єдності країни і причин дезінтегрованості українського народу; 2) політико-правові передумови організації державної влади та місцевого самоврядування в контексті консолідації нації; 3) формування автономії в Криму як складової частини України та проблема "новоросійства"; 4) етнополітичні особливості розвитку Донбасу; 5) проблема політичного русинства, буковинська етнополітична мозаїка; 6) проблема соборності в суспільно-політичному житті Галичини.

Відзначимо, що в науковій літературі існує декілька підходів щодо оцінки ступеня єдності країни і причин дезінтегрованості нації. Зокрема, Р.Шпорлюк, О.Забужко виводять першопричини відмінностей регіонів України з наслідків радянської спадщини. Дослідники Т.Кузьо та Ю.Рарог відзначають, що регіональні відмінності перешкоджають поширенню громадянського суспільства. Науковці Я.Грицак, О.Гнатюк, Г.Касьянов, С.Таран взагалі не визнають існування серйозного розколу між частинами України. М.Мариневич дає міфологічне пояснення функціональних завдань різних частин України. О.Дергачов, О.Картунов, В.Кремень, О.Маруховська намагаються пов'язати протиріччя в країні з її геополітичним становищем. Натомість дослідники О.Власюк та Н.Прозорова основною причиною поглиблення регіональних відмінностей вважали неопрацьованість державної ідеології. Етноконфесійний чинник як роз'єднувальний оцінюють О.Майборода і В.Расевич.

Непрості стосунки між Західною Україною і Східною та Південною Україною проаналізовані в працях зарубіжних дослідників П.д'Аньєрі, Т.Букволя, Л.Вея, В.Данчака, М.Павка, В.Тейлора.

Сепаратистські спалахи в 2004 р. були оцінені в працях Л.Бевзенка, Г.Касьянова, М.Поповича, С.Рябова, М.Стріхи як провалля між правлячими елітами й більшістю населення. У свою чергу, дослідники Т.Амар,

А.Биченко, Л.Лук'яненко здійснюють спроби виробити практичні рекомендації для ліквідації дезінтеграційних тенденцій. Ролі української мови як об'єднуючого фактору для країни приділяється значна увага в працях Б.Баурінга, В.Галенка, В.Говгаленка, Г.Залізняка, В.Кулика, Л.Масенко.

Вплив формування органів влади і державного устрою на процес становлення соборної держави розкрито в дослідженнях В.Авсеєвича, В.Барнса, С.Кульчицького, В.Калініченка, О.Реєнта, С.Рябова, М.Томенка. Теоретико-методологічні засади регіоналістики, шляхи оптимізації територіально-управлінської системи проаналізовано Я.Верменич, М.Долішнім, В.Литвином, М.Михальченком, І.Студенніковим. Характер регіональних процесів і місцевого самоврядування в країні досліджено в працях Р.Безсмертного, О.Власюк, С.Гринецького, В.Зуєвої, Т.Кучеренко, А.Некряч, Н.Прозорової. Перехід до федеративного устрою держави відстоюють О.Бей, С.Грабовський, О.Дергачов, а укрупнення адміністративних утворень і децентралізації управління вимагають Ф.Заставний, М.Біскупський, М.Корнієнко, О.Коротич, І.Курас. Збереження існуючого адміністративно-територіального поділу з переглядом кордонів і внутрішнього устрою областей прагнуть З.Варналій, В.Кампо, Т.Кучеренко. Противники надання регіонам більшої самоврядності вважали, що федералізація законсервувала б колоніальну спадщину серед українців, загальмувала б реформи (О.Болдирев, Ю.Вовк, Л.Нагорна, Ю.Пахомов, Я.Радевич-Винницький).

Класифікацію історико-етнографічних регіонів України і варіанти адміністративно-територіального поділу на їх основі пропонують у своїх працях В.Горбик, Б.Данилишин, Я.Добров, І.Мельник, А.Нікіфоров, А.Пономарьов, П.Скрипник, В.Темненко, А.Трубайчук.

Питання формування регіональних ідентичностей і становлення відносин між регіонами і державами в умовах глобалізації розглядаються в працях Е.Сміта, Р.Робертсона, І.Кураса, В.Рогатіна, А.Цуканова. Можливості використання досвіду регіональної політики Євросоюзу в Україні відображено в дослідженнях І.Бутирської, Р.Калитчака, Е.Кіш, О.Мрінської, І.Петрова, М.Пічугіної. Регіоналістські тенденції в Європі описані також у працях зарубіжних дослідників І.Больмана, О.Браслоффа, Т.Зарицького, С.Карасінського, Д.Ньюлендса, А.Томаса, Е.Томпсона, Д.Шнаппер. Аналіз державного устрою країн, в яких відбуваються дезінтеграційні процеси, проведено в працях В.Анненкової, Т.Будзінського, В.Волонця, Р.Калитчака, В.Ковальова, Т.Козака, Д.Лазора, І.Лосєва, Т.Мареша, Р.Туровського, Р.Л.Уоттса.

Дослідження діяльності українських політичних партій у кінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. започатковано в публікаціях А.Білоуса, О.Бойка, Б.Вола, О.Гараня, С.Гелея, А.Камінського, М.Кугутяка, О.Жерноклеєва, В.Литвина, О.Майбороди, Я.Малика. Проблема державного устрою й роль ідеї

соборності в ідеології та діяльності українських партій знайшла відображення в працях В.Боровика, Б.Гдичинського, В.Ейсмонта, С.Телешуна, О.Шановської.

Причини і наслідки виникнення автономії в Криму аналізують Я.Дашкевич, О.Маначинський, Б.Парахонський, В.Сергійчук, Ю.Тищенко, В.Чумак. Позиція кримськотатарської спільноти і роль ісламу в Криму відображена в працях Н.Бекірова, В.Григор'янца, Ю.Гранат, А.Кислої, Р.Чубарова. Українсько-російським стосункам у Криму присвячені праці Р.Шпорлюка, І.Горобця. Оцінку суспільно-політичної ситуації на півострові після 2004 р. подано в праці Ю.Тищенко, Р.Халілова і М.Капустіна. Значна увага статусу автономії приділена в дослідженнях юристів М.Копиленка, О.Копиленко, Г.Абасова, В.Кичуна, Н.Мяловицької, Г.Швачки. Крим як геополітичний регіон й особливості м. Севастополя вивчаються в працях М.Багрова, Д.Базіва, І.Лосєва.

Виправдання дій кримської влади й позитивну оцінку російського впливу на політичне життя регіону знаходимо в дослідженнях науковців автономії (М.Багров, Л.Грач, С.Єфімов, А.Мальгін, А.Нікіфоров). До регіональних проблем Криму зверталися також зарубіжні дослідники Д.Снайдер, А.Федоров, Р.Шпорлюк, Г.Шаас.

Проблеми близького до Криму “новоросійства” торкалися дослідники Г.Гончарук, Я.Дашкевич, Ю.Брязгунов, Л.Залізняк, І.Курас, О.Скрипник. Етнополітичні та етнокультурні особливості Донбасу в складі України вивчали І.Кононов, Б.Бахтєєва, Я.Грицак, В.Заблоцький, Н.Пашина. Суспільно-політичні рухи в регіоні в досліджуваний період проаналізовані В.Агаповим, Т.Болбатом, С.Кузьміною, М.Мінаковим.

Лідерство в обґрунтуванні теорії політичного русинства приписується канадському історику П.-Р.Магочію. У свою чергу, М.Алмашій, М.Болдижар, П.Годьмаш, М.Макара, К.Найпавер, І.Поп, Д.Сидор, І.Турияниця, М.Шарга намагаються довести осібність історичного розвитку Закарпаття. Прихильники русинства І.Керч, І.Латоричанин, В.Петровай, І.Петровцій відстоюють думку про існування русинської мови і літератури. Прихильники української орієнтації Закарпаття Ю.Балега, В.Буцевицький, М.Горват, О.Грегор, В.Довгей, О.Мишанич, І.Пасемко не ставили під сумнів ідентичність русинів з українцями. Причини активізації русинського руху дослідники О.Гаврош, В.Довгей, М.Зан, О.Малець, О.Мишанич вбачали у спробі зберегти на Закарпатті диктатуру представників компартійних структур. Спроби неупередженого об'єктивного аналізу явища політичного русинства здійснили С.Віднянський, О.Гаврош, І.Курас, О.Майборода, М.Панчук, М.Тиводар. Становище української мови в контексті русинства проаналізовано в працях З.Гануделя, М.Штеця, Ю.Шевельова. Проукраїнські позиції зайняли вчені діаспори Ю.Бача, М.Горбаль, В.Маркусь, М.Мушинка, Ю.Томаш.

Дослідження національного відродження в Галичині започатковано в роботах В.Бусленка, С.Кобути, В.Литвина, С.Кульчицького, О.Бойка, Я.Грицака, І.Танчина. Особливості суспільно-політичних процесів у регіоні після здобуття Україною незалежності Я.Грицак, В.Павлів, В.Расевич, М.Рябчук обумовлюють спадщиною епохи Австро-Угорщини та міфом “галицького П’ємонту” із прийняттям ідеї соборності. На незрозумілості для решти України галицької специфіки наголошують дослідники І.Кононов, С.Цикурєнко. Ідеї галицького автономізму проаналізовані К.Бондаренком, В.Вітковським, Н.Громаковою, Я.Дашкевичем, А.Кирчівим, М.Мельничуком, М.Стріхою, О.Хавичем. Значна увага проблемі галицького регіоналізму як наслідку австрійської спадщини приділяється в працях закордонних дослідників О.Гнатюк, Т.Зарицького, Е.Рабе, Б.Яловецького.

Історичні витоки соборницьких устремлінь буковинців досліджено в працях О.Добржанського. Оцінка етнополітичної ситуації на Буковині знайшла відображення в працях І.Буркута, А.Круглашова, Д.Немировського, Д.Турченкова. Аналіз етнічного складу населення Чернівецької області проведено в публікаціях В.Боєчка, В.Скляра. Україно-румунські відносини в період незалежності України досліджуються С.Гакманом, В.Василовою, С.Григоришиним, Є.Патрашем, С.Трояном, Т.Христюком. Процес реалізації євро регіональних проектів у краї вивчається в дослідженнях С.Гакмана, І.Бутирської, К.Нікітовича, Ш.Пурича, Ю.Юрійчука.

Підсумовуючи огляд історіографії, зазначимо, що на даний час написано значну кількість праць, в яких аналізується суспільно-політичний, соціально-економічний і культурно-духовний розвиток України в період незалежності. Однак не існує комплексної наукової праці, в якій були б зроблені спроби поєднати в ретроспекції специфічні регіональні процеси з намаганнями влади консолідувати суспільство і побудувати соборну державу.

Розділ другий “Дезінтеграційні ризики та процес консолідації Української державності” присвячений аналізу становлення і розбудови незалежної України в контексті боротьби соборницьких устремлінь українців з дезінтеграційними чинниками. Перебудовчі процеси в кінці 80-х – на поч. 90-х рр. ХХ ст. стимулювали українське суспільство до національно-державного відродження. Підтримка незалежності посилювалася внаслідок відкриття репресивних сторінок радянської історії, релігійного ренесансу, незадоволення замовчуванням владою наслідків Чорнобильської катастрофи, погіршення соціально-економічної ситуації в країні.

Опозиційні громадсько-політичні структури (Народний рух України (НРУ), Українська республіканська партія (УРП), Українська міжпартійна асамблея, Українська студентська спілка) домоглися значних успіхів під час виборів до представницьких органів влади навесні 1990 р.,

продемонстрували силу народного спротиву під час Студентської революції на граніті в жовтні 1990 р. В умовах зростання політичної активності українців падає авторитет Компартії України та органів влади (лави комуністів у 1990 р. залишили 220 тис. осіб, а вступили 38 тис. осіб). Поступками з боку влади став закон “Про мови в Українській РСР” (1989 р.), яким українській мові гарантувалося право державної та Декларація про державний суверенітет України (1990 р.).

Результати всесоюзного референдуму 17 березня 1991 р. з питання збереження СРСР підтвердили бажання українців незалежно від національності домагатися суверенітету республіки. Однак ці результати засвідчили і наявність регіональних політичних розбіжностей. Так, у Донецькій, Миколаївській, Луганській, Кримській АРСР за збереження Союзу висловилися 85–87% голосуючих, у Волинській, Ровенській – менше 55 %, в м. Києві – 44,6 %, Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській – менше 20 %.

Компартійно-радянські сили задля утримання влади стимулювали поширення в республіці сепаратистських міфів і формування негативного образу українського націоналізму. Це проявилось в сепаратистських планах створення так званих Донецько-Криворізької республіки, Підкарпатської Русі, суверенізації Криму та “Новоросії”. Проте домінуюче в суспільстві толерантне ставлення до представників національних меншин і збалансована національна політика не дозволили розпалити дезінтеграційні тенденції, зберегли територіальну цілісність країни.

Однак, незважаючи на приголомшливу підтримку населенням республіки незалежності на грудневому референдумі 1991 р., соціально-економічна криза, занурення країни у владний безлад, зростання рівня злочинності, а також експансивна політика окремих політичних сил сусідніх держав на початку 90-х рр. ХХ ст. знизили рівень підтримки українським суспільством незалежності та ускладнили об’єднавчі процеси.

Після обрання в 1994 р. Президентом України Л.Кучми суспільно-політична і соціально-економічна ситуація в державі поступово стабілізувалася. Л.Кучма спромігся зупинити економічну кризу, налагодив роботу органів державної влади, встановив добросусідські відносини з суміжними державами. Усе ж дискусійні для країни питання (мова, історія, культурно-духовна орієнтація, зовнішньополітичні відносини), які перешкождали консолідації українського народу, не розв’язувалися, а фактично були заборонені для публічного обговорення.

Помаранчева революція 2004 р. об’єднала українське суспільство на основі демократичних цінностей, з’явилися паростки формування національної ідеї, що базувалася на євроінтеграційних устремліннях українців. Однак революція 2004 р. також відновила дискусію щодо статусу російської мови, зовнішньополітичних орієнтацій держави і бачення шляхів

духовно-культурного розвитку українського народу. Президенту України В.Ющенку в 2005–2009 рр. не вдалося досягнути єдності в роботі центральних органів влади, в країні тривала самовбивча боротьба провладних політичних партій. Суспільно-політична ситуація загострювалася через політичні конфлікти з Російською Федерацією (РФ) і розчарування країн Заходу в можливостях української влади. У зв'язку з цим навіть ініціативи держави, спрямовані на консолідацію суспільства (євроінтеграційний зовнішньополітичний курс, формування спільної історії, проукраїнська освітня політика), були мінімально реалізовані. Натомість політична опозиція в умовах напіврозпаду органів влади і за сприяння російських політичних чинників підтримувала осібну проросійську ментальність мешканців Сходу і Півдня України.

У третьому розділі “Державний устрій та концепції децентралізації в незалежній Україні” проаналізовано боротьбу політичних сил країни за конституювання засад державного устрою і принципів місцевого та регіонального самоврядування як основи для досягнення ідеї соборності України.

У жовтні 1990 р. було створено Конституційну комісію Верховної Ради УРСР, а в червні 1991 р. парламент затвердив своєю постановою Концепцію нової Конституції. Проте надалі конституційний процес гальмувався у зв'язку з боротьбою за впливи між гілками влади, нестабільною суспільно-політичною ситуацією, а також зусиллями лівих політичних сил щодо збереження радянської державно-правової спадщини.

Державно-правові проблеми, пов'язані з соборністю, викликали гострі дискусії в середовищі політиків і правознавців. Крім розподілу владних повноважень і боротьби за ідеологічну складову змісту Конституції, активна полеміка велася щодо структури парламенту, повноважень місцевого і регіонального самоврядування, статусу кримської автономії. Під час конституційного процесу політики прагнули змінити централізовану модель державного устрою на унітарну децентралізовану державу з двопалатним парламентом. У підсумку через корпоративні інтереси депутатів, опір лівих партій, страх дезінтеграції країни внаслідок посилення ролі регіонів підтримку отримав варіант однопалатного парламенту; країну, за Конституцією 1996 р., було проголошено унітарною державою. Було закріплено основоположні принципи місцевого самоврядування, але залишилися нерозв'язаними претензії на більші повноваження регіонів.

Подальші пропозиції щодо вдосконалення Основного Закону у сфері державного устрою та адміністративно-територіального поділу стосувалися тільки запровадження двопалатного парламенту і розширення повноважень місцевого самоврядування. Проте вони мали на меті вирішити корпоративні політичні цілі. Зокрема, зміни в Конституції України, які були проведені в

результаті політреформи в грудні 2004 р., перерозподілили владу на користь парламентсько-президентської республіки, але не надали більших повноважень місцевому самоврядуванню.

Проведення адміністративно-територіальної реформи зіштовхнулося з відсутністю політичної волі у вищого керівництва країни, нестачею необхідних коштів та опором регіональних еліт, які боялися втратити владу.

Значну роль у визначенні державного устрою України відіграла позиція політичних партій. Так, праві партії виступали за унітарний статус держави (НРУ, УРП, Демпартія України, Конгрес українських націоналістів). Більшість центристських партій (Партія демократичного відродження України, Партія зелених України, соціал-демократичні об'єднання) заради цілісності країни відмовилися від ідеї федеративного устрою й обмежилися пропозиціями надання більших повноважень місцевому самоврядуванню. Ліві партії (Комуністична партія України, Соціалістична партія України) в питанні державного устрою акцентували на поверненні влади радам. Частина партій, яка базувалася на електораті Сходу і Півдня країни (Міжрегіональний блок реформ, Партія праці, Партія “Союз”), підтримувала федеративний устрій у контексті зближення з РФ.

Закріплення в Конституції України 1996 р. унітарного статусу України обмежило політичні вимоги партій ідеями запровадження повноцінного регіонального й місцевого самоврядування (Народно-демократична партія, Партія регіонів України, Соціал-демократична партія України (об'єднана)). Одночасно частина правих і правоцентристських партій (НРУ, “Наша Україна”, Всеукраїнське об'єднання “Свобода”) значну увагу приділяла роз'єднаності регіонів України.

У четвертому розділі “Особливості суспільно-політичного життя регіонів Півдня України” досліджено специфіку формування Автономної республіки Крим, вплив суспільно-політичного життя Криму і Півдня України на загальноукраїнські консолідаційні процеси.

Розгортання перебудовчих процесів у СРСР в кінці 80-х рр. ХХ ст. у Криму зіштовхнулося з рухом за відновлення прав корінного населення півострова – кримських татар. Прийняття Верховною Радою СРСР 14 листопада 1989 р. декларації, яка визнавала незаконними примусові переселення репресованих народів, поклало початок поверненню кримськотатарського народу в Крим. Однак процес реінтеграції кримських татар у життя півострова на фоні погіршення економічної ситуації в країні супроводжувався численними проблемами: етнорелігійними та соціально-економічними конфліктами з місцевим населенням; невирішеністю земельних питань і житлової проблеми, що спровокувала явище самозабудов; відсутністю вільних робочих місць.

Влітку 1990 р. у Криму розгортається рух на підтримку встановлення особливого статусу півострова. Ідея переформатування Кримської області в автономію висувалася як демократичними силами півострова, так і місцевою компартійною елітою. Зокрема, для комуністів автономізація була важливою задля збереження влади, зупинення українського відродження і стримування претензій кримських татар на національну автономію. У підсумку 20 січня 1991 р. на кримському референдумі 93,26% голосуючих підтримали ідею відновлення Кримської АРСР. Кримськотатарські організації бойкотували плебісцит, негативно на нього відреагували українські організації півострова.

Водночас на Одещині за підтримки комуністичної влади поширювалася штучна теорія окремішнього розвитку населення Півдня України як “новоросійської спільноти”. Однак ця теорія не отримала скільки-небудь значимої підтримки зі сторони населення.

У 1991 р. тривав процес визнання автономії, формування її органів влади, розмежування повноважень між УРСР і Кримською АРСР. Кримські політики прагнули зрівняння прав автономії з союзними республіками. Натомість курултай – з’їзд представників кримськотатарського народу 26 червня 1991 р. заявив про незаконність утворення територіальної автономії, визнав вищим представницьким органом кримськотатарського народу Меджліс. На з’їзді основною метою кримськотатарського народу було проголошено побудову суверенної національної держави.

Після проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 р. статус Криму став невизначеним, бо Конституція УРСР не передбачала автономних утворень. У цих умовах сепаратистські організації закликали домогтися визнання Акту 1954 р. про передачу Криму до складу УРСР недійсним і провести референдум щодо визнання незалежності півострова. Місцеві українські організації, частина кримських демократів і держапарату займали проукраїнську позицію. Кримські татари вимагали дотримання їх прав, але виступали на підтримку існуючих кордонів. У свою чергу, помірковане крило Верховної Ради Криму працювало з українськими парламентарями щодо розмежування владних повноважень між Кримом й Україною.

5 травня 1992 р. Верховна Рада Криму прийняла “Акт державної самостійності Республіки Крим” і винесла його на кримський референдум, а 6 травня 1992 р. затвердила Конституцію республіки Крим, яка мала федералістський характер. Проте під тиском центральної влади Верховна Рада Криму анулювала Акт й оголосила мораторій на референдум.

Ситуація на півострові ускладнювалася через російські претензії на Чорноморський флот і м. Севастополь. 21 травня 1992 р. Верховна Рада РФ дезавуювала акт про передачу Криму, на VII з’їзді народних депутатів РФ було піддано сумніву належність Україні м. Севастополя, а 9 червня 1993 р.

парламент РФ підтвердив російський статус м. Севастополя. Якщо виконавча влада м. Севастополя була підпорядкована центральним держструктурам України, то тривалі переговори щодо флоту (Дагомис (червень 1992 р.), Ялта (липень 1992 р.), Москва (червень 1993 р.)) завершилися визнанням необхідності розподілу флоту між країнами.

Невирішеними були кримськотатарські проблеми: труднощі з отриманням громадянства, безробіття, житлова проблема, підвищення етнорелігійної конфліктогенності. Внаслідок падіння рівня економіки в 1993 р. серед кримчан посилювалося розчарування в ідеї незалежності України, що вилилося в перемогу в 1994 р. на виборах до Верховної Ради автономії виборчого блоку “Росія” і в обрання Президентом Республіки Крим проросійськи налаштованого Ю.Мешкова. Останній намагався унезалежнити органи влади автономії від українських держструктур і сподівався на російську підтримку. Однак РФ на хвилі сепаратистських рухів усередині власної країни й економічної кризи дистанціювалася від офіційної підтримки Ю.Мешкова.

Унаслідок конфронтації з центральною владою Крим перестав отримувати економічну допомогу від неї. Поступово Україна, користуючись фінансовими важелями і помилками Ю.Мешкова, поставила під контроль силові органи. У результаті протиріч між депутатами кримського парламенту та Ю.Мешковим українська влада протягом осені 1994 – весни 1995 р. повернула Крим у правове поле України. Населення автономії зустріло посилення впливу української влади без опору внаслідок соціально-економічної кризи і зростання рівня злочинності на півострові.

Попри політичну стабілізацію, кримські татари продовжували відчувати брак житла і праці, дискримінаційно щодо них діяло виборче і земельне законодавство. Все це породжувало подальшу ескалацію земельних самозахоплень і конфлікти з місцевою владою. Проблеми кримськотатарського народу були переведені в площину діалогу в 1999 р. зі створенням Ради представників кримськотатарського народу при Президентові України. Фактором, що збурих етнополітичну стабільність, став процес зростання в кінці 90-х рр. XX ст. пропаганди на півострові ісламського фундаменталізму та загострення стосунків між мусульманами і християнами через боротьбу за місця для культових споруд.

Помаранчева революція 2004 р. радикалізувала політичні відносини на півострові, але еліта Криму відмовилася від ініціювання дезінтеграційних ідей через негативний досвід початку 90-х рр. XX ст. Не зміг реанімувати ідею “новоросійства” і мер м. Одеси Р.Боделан. У 2005–2009 рр. суспільно-політична ситуація в регіоні загострилася через наближення завершення терміну оренди територій РФ для Чорноморського флоту, конфліктні ситуації

навколо кримськотатарського питання і проведення українською владою державного курсу, що суперечив політичним уподобанням мешканців Криму.

У п'ятому розділі *“Специфіка розвитку регіонів Сходу України”* зазначено, що на суспільно-політичний розвиток регіонів Сходу України в умовах незалежності вплинули їх етнополітичні особливості та претензії політико-економічних еліт на створення територіальних утворень, закритих від більшості впливів ззовні.

Початок національно-державного відродження в Україні в кінці 80-х рр. ХХ ст. на Донбасі проявився у формі потужного робітничого руху, який активно здійснював страйкові акції. Активна підтримка націонал-демократами шахтарів у 1991 р. залучила робітництво до боротьби за незалежну Україну. Однак партноменклатура задля збереження влади розпочинає залякувати населення Сходу країни, що разом із незалежністю з'явиться примусова українізація, зіпсуються стосунки з Росією, у владі домінуватимуть галичани. За активної підтримки місцевої влади пропагуються ідеї федералізації країни чи навіть відокремлення східних областей.

Федералістські ідеї отримали розвиток на Сході країни внаслідок глибокої економічної кризи та часткового паралічу влади, що охопили Україну в першій половині 90-х рр. ХХ ст. Проте з обранням Президентом в 1994 р. проросійського Л.Кучми та захопленням більшості економічних потуг регіону олігархічними групами політичні вимоги переводяться в площину ідеї посилення економічної самостійності областей.

Значні економічні здобутки представників донецьких олігархічних груп стимулювали їх до ідеї перехоплення контролю над країною. Однак на виборах 2004 р. Президентом України став В.Ющенко. У відповідь на Помаранчеву революцію в Києві південно-східні області на Сіверськодонецькому з'їзді представників органів місцевого самоврядування 28 листопада 2004 р. задекларували підтримку В.Януковичу і можливість створення *“Південно-східної автономії”*.

Але і Президент В.Ющенко не зміг збільшити свою підтримку на Сході країни, оскільки йому не вдалося побороти злочинність, покращити соціально-економічне становище, заручитися лояльністю регіональних еліт. У зв'язку з цим за результатами виборів 2006 р. до місцевих органів влади потрапили політичні сили, які виступали за реставрацію допомаранчевих політичних відносин і відстоювали проросійську духовно-культурну парадигму.

У цих умовах місцеві органи влади Сходу країни на противагу загальноукраїнській політиці прийняли політичні рішення, якими надавали російській мові статус регіональної у своїх областях і протестували проти поглиблення співпраці держави з НАТО. Несприйняття населенням Сходу

країни помаранчевої політики посилювалося також через постійні конфлікти всередині правлячої коаліції і внаслідок розгортання в 2008–2009 рр. світової економічної кризи, яка особливо гостро вдарила по промислових регіонах.

У шостому розділі “Західні області в умовах становлення незалежності України” показано участь західноукраїнського суспільства у процесі відродження державності та розбудови сучасної України.

Національно-державне відродження України в кінці 80-х рр. ХХ ст. спричинило ініціювання компартійно-радянськими органами інтересу до етнокультурних особливостей населення Закарпаття і формування на їх основі політичного русинства. Номенклатура намагалася через русинство зберегти владу в регіоні. За підтримки влади й окремих політичних сил з-за кордону ідеологи русинства вимагали автономії для краю і визнання русинів окремою нацією. Активізувалися також громадські об’єднання національних меншин, а особливо активісти Товариства угорської культури Закарпаття. За умов дезорієнтації населення 1 грудня 1991 р. 78% виборців на обласному референдумі сказали “так” ідеї автономії краю. Одночасно в Берегівському районі області 82% виборців на референдумі підтримали ініціативу про утворення Угорського автономного округу.

Після здобуття Україною незалежності русинські організації за підтримки місцевої влади домагалися утворення автономії, створення в краї вільної економічної зони і визнання русинської нації. Однак центральна українська влада не пішла на поступки русинам, а до кінця 1994 р. про себе заявили як русини лише 96 осіб. У цих умовах незначна частина русинських організацій радикалізується (Підкарпатська республіканська партія, Тимчасовий уряд Підкарпатської Русі) і проголошує сепаратистські гасла. Решта прихильників русинства обмежує свою діяльність етнокультурною сферою.

У середині 90-х рр. ХХ ст. напередодні 1100-річчя здобуття угорцями Батьківщини загострилося угорське питання через спроби встановити на Верецькому перевалі пам’ятний знак приходу угорців у Дунайську улоговину. Але внаслідок спротиву українських органів влади будівництво символу угорської присутності було зупинено.

Черговий спалах активності русинських організацій зафіксований у 2005 р. внаслідок демократизації суспільства і послаблення контролю зі сторони органів влади. Осердя русинського руху сконцентрувалося навколо Асоціації русинських організацій Закарпаття “Сойму підкарпатських русинів”, яка мала підтримку з боку російських політичних чинників. У 2008 р. Сойм провів два Європейських конгреси підкарпатських русинів, на яких оголосив Закарпаття автономною республікою й утворив уряд самопроголошеної республіки. Крім того, в березні 2007 р. обласна рада визнала русинів корінною національністю Закарпаття. У зв’язку з нестабільністю політичного життя в Україні угорські

інституції домоглися відкриття в липні 2008 р. на Верецькому перевалі монументу до 1100-річчя приходу угорців.

Галичани в умовах перебудовчих процесів у кінці 80-х рр. ХХ ст. розпочали формування опозиційних до компартійної влади громадсько-політичних структур. Перемога опозиції на виборах до місцевих органів влади навесні 1990 р. дозволила їй розпочати процес декомунізації краю, сприяти духовно-культурному відродженню, формувати ринкові відносини в народному господарстві, задля досягнення соборності держави проводити активну національно-просвітницьку політику на Півдні та Сході України.

З метою координації зусиль на шляху націонал-державницького відродження і захисту від агресивних дій компартійно-радянської номенклатури облради Львівщини, Івано-Франківщини та Тернопільщини об'єдналися 16 лютого 1991 р. у Галицьку Асамблею. Проте після Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. галицькі політики сконцентрували зусилля на загальноукраїнських проблемах, чим однозначно відкинули звинувачення компартійних органів у сепаратистських намірах.

Соціально-економічна криза 90-х рр. ХХ ст., низька кваліфікація держапарату і роз'їдання його корупцією, відсутність значних успіхів в українізації держави і поширення впливу російського бізнесу в Україні призвели до появи занепадницьких настроїв серед галичан. На цьому ґрунті для незначної частини західноукраїнської інтелігенції актуальними стали ідеї автономізації чи навіть сепарації краю задля збереження галицької автохтонності. Проте самовіддана підтримка Помаранчевої революції 2004 р. жителями західноукраїнських областей спростувала будь-які звинувачення галичан у дезінтеграційних ідеях і засвідчила пріоритет соборності в їх діях.

Національно-державне відродження в кінці 80-х рр. ХХ ст. охопило також багатонаціональну Чернівеччину. Для боротьби з українським рухом номенклатура в області активно використовувала громадсько-політичні організації національних меншин, а особливо зростаючий націоналізм румунів. Традиційно мультикультурний край не сприйняв дезінтеграційних ідей, і буковинці активно підтримали незалежність України на референдумі 1 грудня 1991 р.

Специфіка суспільно-політичної ситуації в Чернівецькій області на початку 90-рр. ХХ ст. була пов'язана з територіальними претензіями Румунії та її спробами асимілювати молдавську меншину румунською громадою. Але після підписання 2 червня 1997 р. Президентами України та Румунії Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною й Румунією урядові румунські кола зосередилися на різнобічній підтримці румунської національної меншини в краї. Серйозні територіальні розбіжності між країнами щодо делімітації кордонів у Чорному морі були розв'язані 3 лютого 2009 р. рішенням Міжнародного суду ООН у м. Гаазі.

У «Висновках» узагальнено результати проведеного дослідження, викладено основні положення, що виносяться на захист.

1. У 1989–1991 рр. українські громадські об'єднання розгорнули боротьбу за здобуття Україною незалежності. Однак значна частка національних меншин у структурі населення Сходу і Півдня України, історичні відмінності та більша інтегрованість у систему радянських цінностей цих регіонів ускладнювали консолідацію суспільства навколо ідеї незалежності України. Задля утримання влади комуністичні керівники ініціювали дезінтеграційні процеси, залякували суспільство, що зі становленням незалежної України відбудеться насильницька українізація та утиски росіян, територіальний розпад країни. У цих процесах неможливо звинувачувати загалом Компартію України, оскільки позиції комуністів Сходу і Півдня країни відрізнялися від поглядів їх однопартійців із Західної України. В умовах швидкої дезінтеграції СРСР і складної соціально-економічної ситуації в Російській Федерації незалежність України на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. була підтримана переважною більшістю населення у всіх регіонах країни. Позитивну роль у переконанні національних меншин у необхідності будівництва Української держави відіграла виважена політика української влади, яка шляхом прийняття Декларації прав національностей і рядом інших заходів зняла напругу в міжетнічних відносинах.

2. Перехід на ринкові основи господарювання після здобуття Україною незалежності ускладнив соціально-економічну ситуацію в країні. При владі залишилися в основному представники компартійно-державної еліти, які не мали ні досвіду, ні знань для проведення економічних і політичних реформ та сприйняли державність формально. Незважаючи на деукраїнізованість влади, її провальна політика відкинула народні маси від консолідації навколо української ідеї. Обрання Л.Кучми Президентом у 1994 р. призвело до стабілізації ситуації в країні. Його проросійські виборчі гасла заспокоїли населення Півдня і Сходу України, а авторитарна модель управління унеможливила дискусії щодо зміни форми державного устрою чи перегляду статусу мов. Шляхом підписання міждержавних договорів з сусідніми країнами Л.Кучма зняв проблему територіальних претензій до України.

Помаранчева революція розбудила в суспільстві надії на можливість консолідації навколо будівництва правової демократичної країни. Як об'єднувальна ідея для громадян держави значною мірою викристалізувалася також євроінтеграційна перспектива. Однак не відбулося системних змін у владі, а боротьба за політичні впливи між В.Ющенком і Ю.Тимошенко послабила процеси міжрегіональної співпраці. Жителі різних регіонів України мали власні історичні міфи, інакші мовні обличчя, відмінні культурно-духовні цінності, були вірними різних релігійних конфесій, не існувало єдності в політичних уподобаннях і баченні зовнішньополітичних пріоритетів. До всього

цього постпомаранчевий період гостро поставив питання неготовності еліт йти на компроміси і впроваджувати реформи задля досягнення соборності країни.

3. Конституційний процес в Україні в 1990–1996 рр. сповільнювався внаслідок гострої політичної боротьби та соціально-економічної нестабільності в державі. За президентства Л.Кучми вдалося домогтися прийняття Конституції України, де визначено унітарний статус країни, задекларовано існування місцевого самоврядування та засадничі принципи і шляхи подальшого розвитку держави. Проте залишився невирішеним статус регіонального самоврядування і в 1996–2009 рр. законодавчі пропозиції стосувалися надання реальних повноважень місцевому самоврядуванню, підвищення ролі регіональних влад та здійснення адміністративно-територіальної реформи.

4. В умовах здобуття і становлення Української державності політичні партії в практичній діяльності приділяли значну увагу проблемі подолання роз'єднаності країни і загрозам її територіальної цілісності. Праві партії виступали за унітарний статус держави, більшість центристських партійних формувань наголошували на необхідності впровадження реального місцевого самоврядування, проросійські політичні утворення підтримували федеративний устрій у контексті зближення з Росією, а послідовники лівої ідеології у питанні державного устрою акцентували на поверненні влади радам. Після закріплення в Конституції 1996 р. унітарного статусу України вимоги партій обмежувалися запровадженням повноцінного регіонального і місцевого самоврядування.

5. Компартійно-радянським органам вдалося запустити в хід технології розколу країни в Кримській області, яка в результаті референдуму в січні 1991 р. була перетворена в Кримську АРСР. Утворення автономії було зумовлене домінуванням у регіоні росіян, які побоювалися розірвання зв'язків у межах СРСР, насильницької українізації та посилення впливу кримських татар. Свою роль відіграли організаційні зусилля комуністів і проросійської кримської демократії, а також фактор перебування на півострові Чорноморського флоту. Ситуація на півострові дестабілізувалася через погіршення соціально-економічного становища населення, невирішений правовий статус автономії і флоту і посягання на територію Криму окремих російських політичних сил. У 1994 р. після обрання президентом автономії Ю.Мешкова загострення відносин між владою півострова й України набуло критичної межі. Проте в 1995–1996 рр. внаслідок дискредитованості кримської влади в очах мешканців півострова та вдалої кадрової й економічної політики центральної влади державі вдалося повернути в правове поле України Крим. Натомість через ослаблення загальноукраїнських держструктур у 2005–2009 рр. і з наближенням завершення терміну перебування російського флоту в Криму посилилася діяльність проросійських організацій та відродився сепаратизм. Урядові чинники Російської Федерації перестали відмежовуватися від заяв про “російськість” Криму. Місцеві органи влади Криму виконували вказівки

Києва вибірково, конфліктними були стосунки з Чорноморським флотом Росії. Ситуація ускладнювалася невирішенням проблем соціально-економічного та культурно-духовного облаштування кримських татар і зростанням впливу ісламістських організацій на півострові.

6. Міфічною була ідеологічна основа для “новоросів”, які за підтримки комуністів почали вести мову про державне утворення в межах Півдня України – “Новоросію” в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Ідеологи руху опиралися на особливості історичного розвитку південних областей України, але не змогли вийти за межі теоретичних розробок і домогтися підтримки з боку суспільства. Відсутність будь-яких підстав для існування “новоросійської” ідеології остаточно засвідчив провал повторної спроби задекларувати осібність областей Півдня України в 2004 р.

7. У 1989–1991 рр. компартійно-радянськими органами мусувалася ідея Донецько-Криворізької республіки, наголошувалося на можливих утиках російськомовних громадян. Погіршення соціально-економічного становища на початку 90-х рр. ХХ ст. негативізувало ставлення населення Сходу України до державності. У свою чергу, донецька еліта використала зв’язки з Росією, високий рівень індустріалізації Донбасу, поліетнічний склад населення та російськомовність регіону, щоб домогтися особливого статусу краю в складі України. Вона прагнула забезпечити контроль над краєм, високий рівень прибутків, а тому вимагала більшої економічної незалежності регіону. З цією метою населенню нав’язувалося уявлення про “донецьку ментальність” і підживлювалася ідея надання російській мові статусу державної. Імовірність втрати прибутків, бажання зберегти владу й уникнути політичних репресій змусило керівництво областей Сходу України в умовах Помаранчевої революції ініціювати створення автономістських утворень. Однак свідченням кон’юнктурності проголошених “автономістських” ідей та відсутності соціальної бази для їх підтримки стало швидке згортання протестних акцій після закінчення президентських виборів. Те, що еліта Донбасу не пішла на ескалацію конфлікту, стало свідченням патріотичності східноукраїнського політикуму. У 2005–2009 рр. влада не змогла зробити Донбас політично і ментально ближчим для решти країни, натомість сповільнилися темпи економічного приросту в краї.

8. У кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. у трьох галицьких областях розпочалося активне національно-державне відродження. З ціллю координації зусиль в умовах конфліктних відносин з керівництвом УРСР і СРСР та проявів економічної кризи в лютому 1991 р. демократично обрана влада західноукраїнських земель скликала об’єднану сесію трьох галицьких областей – Галицьку асамблею. Створення асамблеї ініціювалося В.Чорноволом, який претендував на роль регіонального лідера і пропагував федеративний устрій для України. Але діяльність сесії заперечила звинувачення в сепаратизмі й

засвідчила пріоритет галичан у проведенні демократичних та ринкових реформ. Чітка позиція діячів асамблеї в питанні державності зупинила натиск консервативних політиків, з їх ініціативи вперше було розроблено й апробовано програми реформування економіки та законопроекти з місцевого самоврядування. Лідери асамблеї зосередили зусилля на розбудові державності, чим засвідчили соборницьку спрямованість західноукраїнського політикуму. Однак зі здобуттям державності глибоких консолідаційних процесів у суспільстві не відбулося, влада й економічний вплив перейшли до представників політико-бізнесових еліт Сходу, не зникло питання другорядного статусу української мови. Ці фактори в умовах високого рівня корупції сприяли появі автономістських ідей в середовищі частини галицької інтелігенції. Проте автономісти організаційно не оформилися і не створили доказової бази для своїх ідей. Водночас переважна більшість населення регіону сповідувала соборницькі погляди на розвиток суспільства. Це яскраво засвідчили події Помаранчевої революції, коли галичани доклали всіх зусиль, щоб не допустити сепаратистських дій в Україні.

9. Задля збереження влади компартійна еліта використала багатонаціональний склад Закарпаття і старовинну самоназву місцевого населення – русини. Акцентуючи на етнографічних особливостях закарпатців і недовгому перебуванні краю в складі України, русини вимагали особливого статусу для області й визнання русинської національності. Підтримка населенням Закарпаття референдуму про самоврядну адміністративну територію в грудні 1991 р. дозволила русинам вимагати спеціального статусу для регіону і визнання русинської національності. Під тиском влади русинські організації були маргіналізовані чи обмежені культурно-освітньою діяльністю. Після Помаранчевої революції на Закарпатті знову активізувалося русинство. У 2007–2009 рр. воно домоглося визнання русинської національності в облраді й на двох Європейських конгресах підкарпатських русинів задекларувало сепаратистські гасла. Поряд з русинами влада зіштовхнулася зі спробами угорців домогтися статусу автономії для окремих районів на Закарпатті, отримати преференції для угорської мови і культури в краї, а також закріпити в області історичну пам'ять про панування угорців.

10. Суспільно-політична ситуація в Україні ускладнювалася позицією влади Румунії, яка на державному рівні ставила під сумнів українськість Північної Буковини й ряду інших українських територій. Шляхом підписання міждержавних договорів з Румунією Л.Кучма зняв проблему територіальних претензій до України. У лютому 2009 р. у результаті рішення Міжнародного суду ООН у Гаазі було розв'язано питання спірної з Румунією території чорноморського дна поблизу о. Зміїного. Небезпека етнополітичної нестабільності на Чернівеччині збереглася у зв'язку з

намаганнями Румунії утримувати під своїм політичним контролем румунську громаду краю й асимілювати молдаван.

Підсумовуючи, зазначимо, що органам влади й українському суспільству задля подолання небезпечних для єдності країни регіональних розбіжностей необхідно:

- надати реальні повноваження органам місцевого самоврядування з одночасним посиленням їх відповідальності;
- сприяти зміцненню економічних зв'язків між регіонами;
- вести суспільний діалог стосовно проблем, які в міжрегіональному розрізі сприймаються по-різному, і накласти заборону на розпалювання міжрегіональних протиріч;
- гуманітарна політика держави повинна формувати образ України як сильної і процвітаючої країни, генерувати об'єднавчі символи, що є невіддільним від загального оновлення влади та економічного розвитку;
- шляхом наукового діалогу сприяти формуванню об'єднавчої історичної пам'яті;
- сприяти розвитку туризму всередині країни, розробити програму обміну кадрами між регіонами, особливо в освітній галузі.

Основні положення дисертації викладено в публікаціях:

Монографії:

1. Адамович С.В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України / С.В.Адамович. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 884 с. (Рецензії: Срібняк І.В., Монолатій І.С. [Адамович С.В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України] / І.В.Срібняк, І.С.Монолатій //Український історичний журнал. – 2010. – №3. – С.223–225; Ротар Н. Регіональний розвиток України: ризики та перспективи / Н.Ротар // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. – Т.IX. – 2010. – С.567–570).
2. Адамович С. Проблема соборності у суспільно-політичному житті Галичини (1991–2004 рр.) / С.Адамович. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 52 с.
3. Адамович С. Донбас в суспільно-політичному житті України (1991–2005 рр.) / С.Адамович. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – 72 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

4. Адамович С. Проблема автономії Закарпаття та політичне русинство у незалежній Україні / С.Адамович // Людина і політика. – 2004. – №4. – С.10–19.
5. Адамович С. Національно-державницька позиція галичан в період розпаду СРСР / С.Адамович // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2005. – №3. – С.24–30.

6. Адамович С.В. Просвітницькі “десанти” інтелігенції наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у контексті єднання України / С.В.Адамович // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип.6. Серія: історія. – Одеса: Астропринт, 2006. – С.8–12.
7. Адамович С. Єднання Донеччини і Галичини у боротьбі за незалежність України у 1991 році / В.Басай, С.Адамович // Українознавчі студії. – 2005–2006. – №6–7. – С.293–299 (особисто автору належить 80% – с.294–299).
8. Адамович С.В. Погляди В’ячеслава Чорновола на державний устрій України / С.В.Адамович // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Вип. XI. Серія: Історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2006. – С.380–383.
9. Адамович С. Чернівецька область в контексті ідеї соборності України (1990–2005 рр.) / С.Адамович // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. ст. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип.323–324. – Чернівці: Рута, 2006. – С.28–33.
10. Адамович С. Галицька асамблея 1991 р. / С.Адамович // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія “Історія, економіка, філософія”. Вип.13. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – С.71–78.
11. Адамович С. Соборницька позиція галичан у період помаранчевої революції / С.Адамович // Зб. наук. праць. Серія “Історія та географія” / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – Харків: Майдан, 2007. – Вип.25–26. – С.96–98.
12. Адамович С.В. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні (1990–2005 рр.) / С.В.Адамович // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2007. – Вип. XII – XIII. – С.51–58.
13. Адамович С. Утворення Кримської автономії в умовах здобуття Україною незалежності / С.Адамович // Гуманітарний журнал. – Дніпропетровськ, 2007. – №1–2. – С.146–154.
14. Адамович С.В. Роль громадських організацій України в процесі єднання України у 2005–2007 рр. / С.В.Адамович // Зб. наук. праць. Серія “Історія та географія” / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – Харків: Майдан, 2008. – Вип.29-30. – С.156–158.
15. Адамович С. Адміністративно-територіальна реформа в Польщі: використання досвіду в українських реаліях / С.Адамович // Українознавчі студії. – 2007–2008. – №8–9. – С.316–322.
16. Адамович С. Історико-етнографічні регіони як фундамент майбутньої адміністративно-територіальної реформи в Україні / С.Адамович // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №6. Історичні науки: Зб. наук. праць. – Випуск 6. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С.69–74.

17. Адамович С. Дезінтеграційні ризики та мовна політика в Україні (1991–2007 рр.) / С.Адамович // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2008. – Вип.1. – С.272–278.
18. Адамович С. Комуністична партія України та сепаратистські тенденції в республіці (1989–1991 рр.) / С.Адамович // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. ст. Історія. Політичні науки. міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип.376–377. – С.178–182.
19. Адамович С.В. Формування національною інтелігенцією єдиних поглядів на історію України / С.В.Адамович // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Вип. XIV. Серія: Історія: Зб. наук. праць. – Вінниця, 2006. – С.303–306.
20. Адамович С.В. Ідея соборності в ідеології та діяльності Української республіканської партії / С.В.Адамович // Вісник Луганського національного університету. Історичні науки. – 2008. – №15 (154). – С.123–130.
21. Адамович С. Ідея соборності в програмових документах ОУН і її репрезентація в діяльності сучасних політичних партій / С.Адамович // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2008. – Ч.14. – С.420–426.
22. Адамович С.В. Ідея соборності в ідеології та діяльності Демократичної партії України / С.В.Адамович // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2008. – Вип. XIV. – С.67–71.
23. Адамович С.В. Відзначення злуки УНР і ЗУНР як засіб єднання українського народу в 1989–1990 рр. / С.В.Адамович // Зб. наук. праць. Серія “Історія та географія” / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. – Харків: Планета-Прінт, 2009. – Вип.34. – С.144–146.
24. Адамович С.В. Угорський пам’ятник на Верецькому перевалі – між символом дружби і знаком домінування угорців на Закарпатті / С.В.Адамович // Вісник Луганського національного університету. Історичні науки. – 2009. – №20 (183). – С.155–161.
25. Адамович С. Ідея соборності у творчій спадщині С.Бандери та її репрезентація у програмах і діяльності сучасних політичних партій / С.Адамович // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2008. – Ч.15–16. – С.701–708.
26. Адамович С. Роль Комуністичної партії України в процесі становлення політичного русинства на Закарпатті / С.Адамович // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2009. – Вип. XVI. – С.17–28.
27. Адамович С. ЗУНР у маніпулятивних технологіях сучасних громадсько-політичних організацій і партій / С.Адамович // Україна: культурна

спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича. – Вип.18. – Львів, 2009. – С.93–98.

- 28.Адамович С. Українська діаспора Придністров'я: між пошуками підтримки зі сторони України і русифікацією (1989–2009 рр.) / С.Адамович // Питання історії України. Зб. наук. праць. – Т.13. – Чернівці: Технодрук, 2010. – С.100–104.

Статті в інших виданнях, матеріали конференцій:

- 29.Адамович С.В. Проблема автономії Закарпаття в період незалежності України / С.В.Адамович // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Зб. наук. ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – Вип.ХІІ. – С.3–14.
- 30.Адамович С. Донецький регіон у суспільно-політичному житті України (1991 – 2004 рр.) / С.Адамович // Визвольний шлях. – 2005. – №6. – С.10–25.
- 31.Адамович С.В. Ідея соборності в ідеології та діяльності Народного Руху України / С.В.Адамович // Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції 16–17 вересня 2005 р., м. Одеса. – Одеса: Астропринт, 2005. – С.13–17.
- 32.Адамович С. “Новоросійство” Півдня України в умовах становлення незалежності України (1990–2004 рр.) / С.Адамович // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. – Т.ІІІ. – Чернівці: Рута, 2005. – С.180–192.
- 33.Адамович С. Ідея соборності в ідеології та діяльності українських політичних партій (1991–2004 рр.) / С.Адамович // Соборність України: історична спадщина і виклики часу. Зб. наук. ст. – Вип. 3. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – С.5–12.
- 34.Адамович С. Соборність і децентралістські ідеї в суспільно-політичному житті західних областей України (1991–2004 рр.) / С.Адамович // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції. Том 1. – Чернівці: Книги-XXI, 2005. – С.336–342.
- 35.Адамович С. Харківщина у суспільно-політичному житті України / С.Адамович // Визвольний шлях. – 2006. – №1. – С.24–37.
- 36.Адамович С.В. Проблеми соборності у суспільно-політичному житті Галичини у 1990–1991 рр. / С.В.Адамович // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції, Луганськ, 25–26 травня 2006 р. – Луганськ: Знання, 2006. – С.264–281.
- 37.Адамович С.В. Ідея соборності в ідеології та діяльності Партії демократичного відродження України (1990–1996 рр.) / С.Адамович // Матеріали II Міжнародної наукової конференції “Дні науки – 2006”. Том 24. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – С.54–56.

38. Адамович С. Проблема соборності в процесі національно-демократичного відродження Галичини у кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. / С.Адамович // *Визвольний шлях*. – 2006. – №4. – С.14–33.
39. Адамович С. Ідея економічного регіоналізму в суспільно-політичному житті Донбасу (1991–2004 рр.) / С.Адамович // *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. – 2006. – Вип.1. – С.56–63.
40. Адамович С. Ідея соборності в ідеології та діяльності націоналістичних українських партій (1990–2005 рр.) / С.Адамович, Т.Яценюк // *Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови Української держави. Матеріали міжнародної наукової конференції*. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. – С.5–13 (особисто автору належить 80% – с.6–9, с.11–13).
41. Адамович С. Адміністративно-територіальна реформа в Польщі: використання досвіду в Україні / С.Адамович // *Ucrainica Polonica*. Наукове видання. – Т.3. – Київ–Житомир: КНЛУ, 2006. – С.190–196.
42. Адамович С. Крим у суспільно-політичному житті України (2004 р.) / С.Адамович // *Визвольний шлях*. – 2007. – №1. – С.15–22.
43. Адамович С. В. Діалог між Галичиною і Донбасом у період розпаду СРСР / С.Адамович // *Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: Зб. наук. пр.* – Луганськ: Знання, 2007. – С.10–20.
44. Adamowycz S. Zgromadzenie Halickie. Zagadnienie jedności regionu i państwa, 1990–1991 // *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne*. – Kraków: T-wo Wydawnicze Historia Jagellonica, 2006. – №2. – S.37–53.
45. Адамович С.В. Формування моделі державного устрою України в конституційному процесі (1990–1996 рр.) / С.В.Адамович, С.В.Шавлак // *Держава і закон: теорія, практика, методика: Зб. наук. праць*. – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьДУВС. – Вип.ІІ. – 2007. – С.70–82 (особисто автору належить 80% – с.74–82).
46. Адамович С. Ціннісно-сміслові виміри феномену соборності у контексті розбудови Української держави / С.Адамович // *Ціннісно-смісловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали III Міжнародної наукової конференції*. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С.23–27.
47. Адамович С.В. Демократія і концепції децентралізації в Україні (1990–2005 рр.) / С.В.Адамович // *Розвиток демократії і демократична освіта: Збірник матеріалів IV міжнародної наукової конференції 28–30 вересня*. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – С.298–303.
48. Адамович С. Українська греко-католицька церква в маніпулятивних політехнологіях ідеологів розколу України / С.Адамович // *Україна і Ватикан. Серія зб. наук. праць*. – Вип.1. – Івано-Франківськ – Київ, 2008. – С.159–161.

49. Адамович С. Помаранчева революція: розкол суспільства чи пошук національної ідеї / С. Адамович // Наукові записки. Серія “Політичні науки”. – Острог: “Острозька академія”. – Вип. 3. – 2008. – С.44–48.
50. Адамович С.В. Діяльність Народного Руху України в Донбасі в умовах здобуття Україною незалежності / С.В. Адамович // Народний Рух України: місце в історії та політиці: матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю НРУ, 28–29 травня 2009 р., м. Одеса. – Одеса: Астропринт, 2009. – С.12–16.
51. Адамович С. Соборність України та дезінтеграційний потенціал регіонів (1989–2009 рр.) / С. Адамович // Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Вип. 2. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2009. – С.8–10.
52. Адамович С. Привид “галицької особності” як реакція на суспільно-політичну нестабільність в Україні / С. Адамович // Україна, Галичина, Гуцульщина: історія, політика, культура. Збірник статей та повідомлень наукової конференції “Гуцульщина як історико-культурний феномен”. – Коломия: Вік, 2009. – С. 6–9.
53. Адамович С.В. Формування національної історії в незалежній Україні / С.В. Адамович // Соціологія Другого модерну: проблема перевизначення понять суспільствознавчого дискурсу: зб. наук. праць. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Т. Шевченка”, 2009. – С.222–229.
54. Адамович С.В. Українська інтелігенція у виборчих кампаніях 1989–1991 рр. / С.В. Адамович // Інтелігенція і влада. Матеріали V всеукраїнської наукової конференції. Ч.3. – Одеса: Астропринт, 2009. – С.6–11.
55. Адамович С. Дезінтеграційні ризики в умовах національного відродження і здобуття Україною незалежності (1989–1991 рр.) / С. Адамович // Українознавчі студії. – 2009. – №10. – С.149–160.
56. Адамович С. Між унітаризмом та федералізмом: зарубіжний досвід регіонального розвитку / С. Адамович // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. – Т. IX. – Чернівці: Букрек, 2010. – С.39–54.

АНОТАЦІЯ

Адамович С.В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2011.

У дисертації досліджується становлення незалежної України в 1989–2009 рр. у контексті консолідаційних зусиль органів влади й громадсько-політичних організацій та суспільно-політичних процесів у регіонах країни. Здійснено аналіз дезінтеграційних чинників, що стримували єднання

українського суспільства. Охарактеризовано становлення правової бази в питаннях державного устрою й конституювання місцевого самоврядування. Простежено формування політико-правового статусу Кримської автономії, визначено роль кримських татар та “новоросійства” в етнополітичному житті держави. Проаналізовано етнополітичні особливості розвитку Донбасу, формування в регіоні ідеї економічної автономії. Розглянуто ідейні засади та вимоги політичного русинства на Закарпатті, соборницькі прагнення українців Галичини, визначено етнополітичні особливості населення Чернівецької області.

Ключові слова: соборність, державний устрій, місцеве самоврядування, автономія, децентралізація, регіон, федерація, сепаратизм.

АННОТАЦИЯ

Адамович С.В. Соборность и региональное развитие в общественно-политической жизни независимой Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени доктора исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника. – Ивано-Франковск, 2011.

В диссертации исследуется становление независимой Украины в 1989–2009 гг. в контексте консолидационных усилий органов власти и общественно-политических организаций, а также общественно-политических процессов в регионах страны. Осуществлен анализ дезинтеграционных факторов, которые сдерживали объединение украинского общества. Характеризуется формирование правовой базы в вопросах государственного устройства и местного самоуправления. Раскрыто становление политико-правового статуса Крымской автономии, определена роль крымских татар и “новоросийства” в этнополитической жизни государства. Проанализированы этнополитические особенности развития Донбасса, формирование в регионе идеи экономической автономии. Рассмотрены идейные принципы и требования политического русинства на Закарпатье, соборнические устремления украинцев Галичины, определены этнополитические особенности населения Черновицкой области.

Ключевые слова: соборность, государственное устройство, местное самоуправление, автономия, децентрализация, регион, федерация, сепаратизм.

ANNOTATION

Adamovych S.V. Conciliarity and regional development in social-political life of independent Ukraine. – Manuscript.

Doctoral theses in history – major 07.00.01 – the History of Ukraine – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. – Ivano-Frankivsk, 2011.

The theses analyze the making of the independent Ukrainian state in terms of social unity. The author argues that in the making of independent Ukraine some part of the party-soviet elite was stirring up disintegrating processes in order to preserve their power. To prevent the USSR disintegration, a territorial autonomy of the Crimea was artificially created, an unnatural idea of “new-Russian” ethnos in the Northern Ukraine was articulated. The Russyn self-identification of a part of Trans-Carpathian population was emphasized. The issue of a special status of Russian-speaking minorities in Donbas area was raised. Radical organizations of Hungarian and Romanian minorities activated their work in Trans-Carpathian and Chernivtzi oblasts. Nevertheless, due to the considered national policy, the Ukrainian central authorities stopped disintegrating processes in the country and achieved social consolidation around the independence idea in all-Ukrainian referendum on December 1, 1991.

From 1991 to 1994, Ukraine was in a deep social-economic crisis, inhibited by unsuccessful reforms in all areas of social and economic life. In those circumstances, on the background of the soviet past nostalgia, the trust in the Ukrainian independence decreased, regional differences became deeper, some political forces of the neighboring countries intensified their negative impact on the national minorities.

Elected in 1994, President L. Kuchma managed to stabilize the social-economic situation, turn the Crimea autonomy back to the Ukrainian legal framework, limit activities of the Russyn organizations in Trans-Carpathian oblast only to ethno-cultural one, and decrease political strain in the areas inhibited by national minorities. The Ukrainian Constitution of 1996 finally defined Unitarian’s status and stated the basics of the local self-government.

However, stabilization of the social-political situation in 1994–2004 was mainly possible due to the formation of the political regime that resembled the autocratic one, lack of radical reforms in national-cultural life and introduction of an undercover moratorium on discussions of socio-political development issues (language status, historical-cultural heritage, lack of church unity, indefiniteness of the state’s international guidelines). One can say, that President L.Kuchma didn’t succeed in achieving noticeable results in true consolidation of the society and overcoming the interregional discrepancies.

The 2004 Orange revolution democratized social relations in the country, consolidated the Ukrainian position on Euro-integration as a uniting national idea. But because of endless conflicts among the upper authorities, interference of the external factors into the country’s ethno-political life, drawbacks in the national policy disintegration processes intensified, the rate of the social consolidation decreased.

In 2005–2009 a great part of the Crimean population inclined to support the radical pro-Russian public organizations. The problem of the Crimean Tartars remained unsettled. The power didn't manage to improve the level of social-cultural life and defeat crime in the state, which intensified the regional self-identification of the Donbas population. In Trans-Carpatian region, weakening of the power led Russyns back to the idea of the region's autonomy and separation of the Russyn ethnos, the radical Hungarian organization became more active. Romanian factors were ruining the ethno-political stability of Chernivtzi oblast.

Key words: conciliarity, state system, local self-government, autonomy, decentralization, region, federation, separatism.